

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΠΕΡΙ ΝΑΟΥΣΗΣ ΕΞ ΑΝΕΚΔΟΤΟΥ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ

Απὸ φιλικὴν διάθεσιν¹ περιῆλθε πρό τινος εἰς χεῖράς μου χειρόγραφον περὶ Ναούσης, ἀναφεύδμενον εἰς τὴν Ἰδρυσιν αὐτῆς, τὴν ἀκμήν, τοὺς ἄγῶνας κατὰ τοῦ Ἀλῆ Τεπελενῆ, τὰ δραματικὰ γεγονότα τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 καὶ τὸν ἐπακολουθήσαντα μετά τινα ἔτη ἐποικισμὸν τῆς καταστραφείσης πόλεως. Τὸ χειρόγραφον εὑρίσκεται ἐντὸς πεπαλαιωμένου φακέλλου ἔχοντος ἐπιγραφὴν «Ιστορικὸν Νιάουστας». Ἐχει διαστάσεις 0,15 × 0,20,5 καὶ εἶναι ἡριθμημένον μεταγενεστέρως δι' ἄλλης χειρός. Ἐπειδὴ ἡ ἀρίθμησις ἥτο λανθασμένη, ἐγένετο ἀπὸ τὸν γράφοντα νέα κατὰ σελίδας ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ 1 - 19. Τὸ ἔξωφυλλον εἶναι λευκὸν καὶ πεπαλαιωμένον, ἡ δὲ γραφὴ δεικνύει δτὶ δὲν πρόκειται διὰ τὸ πρωτότυπον, ἀλλὰ δι' ἀντίγραφον μεταγενέστερον, γενόμενον, ὃς φαίνεται ἐκ τῆς γραφῆς, περὶ τὰ ἔτη 1870 - 1880 ὑπὸ ἀγνώστου ἀντιγραφέως, δτὶς πιθανῶς διώρθωσε γλωσσικῶς καὶ ὅρθιογραφικῶς τὸ κείμενον. Τοῦτο συμπεραίνω ἐκ τῆς ἀντιπαραβολῆς γηνησίων γλωσσικῶν κειμένων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐν Ναούσῃ, τὰ δποῖα ἔχω ὑπὸ ὄψιν μου.

Τὸ χειρόγραφον εὑρίσκεται εἰς συλλογὴν καὶ ἄλλων ἐγγράφων τοῦ φακέλλου τοῦ ιερομονάχου Καλλινίκου, ἀλλ' ἡ γραφὴ δὲν ἀνήκει εἰς τὸν Καλλίνικον. Ὁμεν δ συντάκτης τοῦ χειρογράφου εἶναι ἀνώνυμος καὶ ἀγνωστος Ναουσαῖος, δπως ἀγνωστος τυγχάνει καὶ δ ἀντιγραφεύς.

Οπως διηγεῖται εἰς τὴν σελ. 15 τοῦ χειρογράφου δ ἀνώνυμος συντάκτης, διεσώθη εἰς τὸ χωρίον Γραμματίκοβον (νῦν "Ανω καὶ Κάτω Γραμματικὸν τῆς ἐπαρχίας Ἑορδαίας, πυρποληθὲν ὑπὸ τῶν Γερμανῶν κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον) μετὰ τοῦ πατρός του καὶ τῶν ἄλλων μελῶν τῆς οἰκογενείας του. Ὅπηρξε λοιπὸν δ συντάκτης αὐτόπτης μάρτυς τῆς τραγικῆς ἐκείνης καταστροφῆς τῆς ἐνδόξου πόλεως κατὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ κατὰ τοῦτο αἱ παρεχόμεναι πληροφορίαι, ἰδίως διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, εἶναι πολύτιμοι καὶ συμπληρώνοντα τὰ μέχρι τοῦδε γνωστὰ διὰ τὴν ίστορίαν τῆς πόλεως. Είναι τὸ μόνον στοιχεῖον καὶ ἡ μοναδικὴ διήγησις αὐτόπτου

¹ Τὸ χειρόγραφον ἀνήκει εἰς τὸν ὑποστράτηγον ἐ.ά. κ. Ἀστεριάδην, τὸν ὁποῖον θεῷ μετεχόμενον εὐχαριστῶ ἐνταῦθα διὰ τὴν τοιαύτην παραχώρησιν.

μάρτυρος, ήτις διεσώθη, διότι δὲ μὲν Κασομούλης¹ ἤκουσε τὰς διηγήσεις ἀπὸ ἐπιζόντας ἀγωνιστάς, ἀλλὰ καὶ δὲ Πλαταρίδης² ὑπὸ παρομοίας συνθήκας συνέταξε τὰ ὑπὸ τοῦ μακαρίτου καθηγητοῦ Στουγιαννάκη δημοσιευθέντα μετ' ἐπεξεργασίαν καὶ πολλαπλῶς συμπληρωθέντα ἱστορικά τον σημειώματα.

‘Η ἀνεύρεσις τοῦ χειρογράφου συνέπεσε μὲ τὸ ἀποκαλυπτήρια τῆς στηθείσης δαπάναις τοῦ ἐκλεκτοῦ πατριώτου τῆς Ναούσης βιομηχάνου κ. Θεοδ. Λαναρᾶ ἐπιτυμβίου πλακὸς εἰς τὴν Ἀραπίτσαν κατὰ τὴν 1ην Ἰουνίου 1952 εἰς μνήμην τῶν τραγικῶν θανουσῶν γυναικῶν τῆς Ναούσης κατὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ἀνεξαρτησίας. Προσκληθεὶς φιλοφρόνως παρὰ τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ Συλλόγου Ναουσαίων ὅπως παραστῶ εἰς τὸ ἀποκαλυπτήρια, ἀνέγνωσα τὸ χειρόγραφον παρουσίᾳ τῶν κ. Λαναρᾶ, τοῦ ἴατροῦ βιουλευτοῦ Ἡμαδίας κ. Κ. Χατζηγρηγοριάδη καὶ τοῦ ἀντιπροέδρου τοῦ Συλλόγου Ναουσαίων κ. Γ. Οίκονομίδη, τὸ δὲ περιεχόμενον ἐπροένησε μεγάλην ἐντύπωσιν καὶ συγκίνησιν ἀλλὰ καὶ ἀναμνήσεις, κληροδοτηθείσας ἐκ παραδόσεως εἰς τὸν ἐκλεκτὸν φίλους Ναουσαίους.

‘Ο ουντάκτης τοῦ δημοσιευομένου χειρογράφου στηριζόμενος προφανῶς εἰς ὑπάρχουσαν τότε παράδοσιν θέτει τὴν ἰδρυσιν τῆς Ναούσης κατὰ τὰ ἔτη 1420 - 1423, εἴκοσι περίπου ἔτη πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἐν συνεχείᾳ δὲ ἀσχολεῖται μὲ τὴν προσωπικότητα καὶ τὸν κλαίδον τῆς οἰκογενείας τοῦ ἐπιφανοῦς στρατηγοῦ τοῦ Σουλτάνου Μουράτ τοῦ γνωστοῦ Γκαζῆ Ἐβρενός,³ ὃστις κατέλαβε τὰ Γενιτσά καὶ τὴν πέριξ περιοχὴν τῆς Κεντρικῆς Μακεδονίας διὰ διαφρόνων, ὡς διηγεῖται, τεχνασμάτων καὶ ὅχι διὰ τῆς ἴσχυος τῶν ὅπλων. Η διήγησις αὕτη ἔχει τι τὸ μυθικὸν τόσον διὰ τὴν τοπικὴν ἵστοριαν τῆς πόλεως Σερρῶν μὲ τὰς 18 πλατάνους (σελ. χειρ. 3), δύον καὶ τῆς Θεσσαλονίκης, παρουσιάζοντα διμοιότητα μὲ τὰ ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ Ήαπίμερ⁴ καὶ τοῦ Γάλλου διπλωμάτου Cousinéry⁵ ἵστορούμενα.

¹ Νικ. Κασούλη, ‘Ἐνθυμήματα στρατιωτικά τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ελλήνων. Ἀθῆναι 1939 - 1943, τ. Α’, σελ. 201 ἔξ.

² Εὐστού Στούγιαννακη, ‘Ιστορία τῆς πόλεως Ναούσης. Εδεσσα 1925, ἰδίως εἰς τὰς σελ. ε’ κέξ.

³ Η πορεία, τὴν ὁποίαν ἡκολούθησεν ὁ Γκαζῆ Ἐβρενὸς ἀναχωρήσας ἐκ τῆς Αδριανούπολεως καὶ ἀφιχθεὶς εἰς Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν (Δράμαν, Νευροκόπιον, Σέρρας κ.λ.π.) καὶ ἐκεῖθεν διελθὼν ἔξω τῶν τειχῶν τῆς Θεσσαλονίκης (τοποθεσία Μπεξινάρ) εἰς Γενιτσά ὡς προπομπὸς τῶν στρατευμάτων τοῦ σουλτάνου, καὶ ἡ συνάντησις εἰς τὴν Ἀρχαίαν Πέλλαν (τοποθεσία Μπάνια) ἐνθυμίζει τὸ περιηγητικὸν (σεγιαχιάτ - ναμὲ) τοῦ Ἐβλια Τσελεπῆ.

⁴ Η απομερική, Geschichte des Osmanischen Reiches. Staatverfassung τ. I, σελ. 166.

⁵ Cousinéry, Voyage dans la Macédoine, σελ. 86,

‘Ο συντάκτης τοῦ χειρογράφου δὲν ὅμιλεῖ περὶ τοῦ δέοματος τοῦ βουβάλου καὶ περὶ τῶν ἐκ πλατάνου ξυλίνων πασσάλων, ἐπὶ τῶν ὅποίων ἔξετέθη τὸ τεμαχισθὲν εἰς λεπτότατον ἵμάντα δέομα τοῦ βουβάλου, οἵτινες κατὰ τὸν Hammer ἀπετέλεσαν τὰ ἀρχικὰ ὅρια τοῦ ἀνεγερθέντος συνοικισμοῦ τῆς Ναούσης.¹

Τὸ χειρόγραφον ἀναγράφει ὅτι διὰ σουλτανικῆς παραχωρήσεως ὁ στρατηγὸς Ἐβρενός, γόνος τῆς μεγάλης τουρκικῆς στρατιωτικῆς οἰκογενείας,² ἔξελεξε τὴν τοποθεσίαν ἐκείνην, δύον αἱ φυσικαὶ καλλοναὶ καὶ αἱ φυσικαὶ δυνάμεις ἐκ τῶν πιπόντων ὑδάτων καταπλήσσουν τὸν ἐπισκέπτην, ἵνα ἴδρυσῃ πόλιν καὶ συγκεντρώσῃ κατοίκους ἐκ τῶν πέριξ συνοικισμῶν. Πρέπει λοιπὸν νὰ δεχθῶμεν ἐλλείψεις ἄλλων πληροφοριῶν ὡς ἴδρυτὴν τῆς Ναούσης τὸν Τοῦρκον στρατηγὸν Ἀχμὲτ Ἐβρενός, ὅστις ἀπέστειλε τὸν εὐνοούμενόν του διδάσκαλον σεῖχην Λιάνην³ νὰ ἀνεγείρῃ τὰς πρώτας οἰκίας τῆς πόλεως. Καὶ πράγματι κατὰ τὸ χειρόγραφον ὁ Τοῦρκος διδάσκαλος ἔκτισεν ἔνδεκα οἰκίας εἰς τὴν θέσιν τῆς σημερινῆς Ναούσης καὶ παρὰ τὴν γνωστὴν τοποθεσίαν «Κιόσκι», ἀνήγειρε τὴν σκήτην του, δύον καὶ διέμεινε καὶ ἀπέθανε καὶ ἐτάφη, μεταφερθέντων ἀργότερον τῶν διστῶν του μετὰ τοῦ περιβάλλοντος τὸν τάφον χώματος εἰς Γενιτσά ὑπὸ τοῦ Ἐβρενός.

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς διαμονῆς του εἰς Νάουσαν ὁ Τοῦρκος διδάσκαλος ἐπέτυχε νὰ μετοικίσῃ ἀρκετοὺς ἀπὸ τοὺς δρεινοὺς κατοίκους τῆς λεγομένης Παλιονάουστας εἰς τὴν πόλιν. ‘Η Παλιονάουστα, δπως διαπιστοῦται ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντα ἐρείπια, τὰ δποῖα καὶ ἐπεσκέφθην, ἔκειτο ἐπὶ τῶν χαμηλοτέρων κορυφῶν τοῦ Βερμίου (τοποθεσία Τούρλια), περὶ τῆς τοιαύτης δὲ μετοικήσεως διασώζεται εἰσέτι παράδοσις ἐν Ναούσῃ. Τὸ χειρόγραφον ἀποκαλεῖ τοὺς πρώτους οἰκιστὰς τῆς Ναούσης ἡμιαγρίους,⁴ διότι οἱ κάτοικοι, ἀ-

¹ Παρομοίαν παράδοσιν διὰ τὴν κτῆσιν τῆς Καρχηδόνος ἀναφέρει ὁ Ρωμαῖος ίστορικὸς T. Livius (34,62): ἄλλὰ καὶ ὁ Γάλλος διπλωμάτης F. Beaujour εἰς τὸ ἔργον του Tableaux de Com. de la Grèce 1888 - 1897, ἀντλῶν προφανῶς ἐκ τῆς τουρκικῆς ίστορίας τοῦ Γκαζῆ καὶ Ἀλῆ Ἐβρενός, ἀπογόνων τοῦ ίστορονμένου, ἀναφέρει τὸν μῦθον περὶ τοῦ Ἐβρενός εἰς τὴν περιφέρειαν Γενιτσῶν. Οἱ Τοῦρκοι ίδιαιτέρως ἀρέσκονται, ὡς γνωστόν, εἰς τοὺς μύθους.

² Σ ο u s i n é r y, ἔνθ' ἀντ. σελ. 42. Διασώζονται εἰς Γενιτσά τὰ ἐρείπια τοῦ τζαμίου καὶ ὁ τάφος τοῦ Ἐβρενός.

³ ‘Ο Στουγιαννάκης γράφει Σὲχ Λεαῆ. Νομίζω ὅτι πρόκειται περὶ σεῖχη: ἄλλως τε τὸ δημοσιευόμενον χειρόγραφον ἀναγράφει Σιάχη.

⁴ ‘Ο Στούγιαννάκης γράφει, ἔνθ' ἀν. σελ. 47 ἔξ., γράφει ὅτι οἱ κάτοικοι τῶν δρεινῶν αὐτῶν περιοχῶν κατήγοντο ἐκ τῶν θρακικῶν φύλων τῶν Βρίγων (Στράβ. Γεωγρ. 7,24), οἵτινες, ἀναμιχθέντες μετ' αὐτοχθόνων Μακεδόνων καὶ πολλαπλῶς ταλαιπωρούμενοι ὑπὸ τῶν Ρωμαίων καὶ ἄλλων ἐπιδρομέων μεταγενεστέρων, διεσκορπίσθησαν εἰς τὰ ὅρη ἴδρυσαντες συνοικισμοὺς εἰς δυσπροσίτους περιοχὰς καὶ περιπέσοντες ἀκολούθως εἰς βαρβαρότητα καὶ παρακμήν.

νιαγκασθέντες νὰ τραποῦν εἰς τὰ δόῃ ἔνεκα τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν καὶ δηώσεων καὶ ζήσαντες ἐπὶ μακρὸν μακρὰν τῶν κέντρων πολιτισμοῦ καὶ στερηθέντες τῆς ἐπικουνωνίας μετὰ τῶν συνανθρώπων των, ἡτο πολὺ φυσικὸν νὰ περιπέσουν εἰς βαρβαρότητα καὶ πνευματικὴν καὶ κοινωνικὴν παρακμήν.

‘Ο Ἀχμὲτ Ἐβρενὸς ἐφρόντισε νὰ κατοχυρώσῃ τὴν Νάουσαν διὰ προνομίων σουλτανικῶν, τὸ κῦρος τῶν δποίων διετηρήθη μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821. Τὸ χάττι σερίφ, διὰ τοῦ δποίου ἔχορηγοῦντο τὰ προνόμια ταῦτα εἰς τὴν Νάουσαν, δὲν διεσώθη, οὔτε δὲ καὶ γραπτή τις πηγὴ ἀναφέρει ὅτι ἡ Νάουσα ἐπροστατεύετο Ἰδιαιτέρως ὑπὸ τῆς Βαλιντὲ Σουλτάνας. Τὸ δημοσιευόμενον χειρόγραφον ἀναφέρει τὰ ἔξῆς προνόμια·

1) Τὴν δικαστικὴν ἔξουσίαν ἥσκει ὁ καντῆς (ἱεροδίκης), ὅστις διωρίζετο ὡς γνωστὸν ἀπὸ τὴν ‘Ψηλὴν πύλην.

2) Τὴν ἐκτελεστικὴν ἔξουσίαν ἥσκει βοεβόδας, ὅστις εἰσέπραττε καὶ τοὺς σουλτανικοὺς φόρους.

3) Οἱ καταβαλλόμενοι φόροι ἥσαν ἐλάχιστοι, ἀνερχόμενοι εἰς 900 γρόσια, τὰ δποῖα ἐδίδοντο εἰς τὸ περίφημον τζαμὶ τῶν Γενιτσῶν, ὅπου καὶ ὁ τάφος τοῦ Γκαζῆ Ἐβρενός.

4) Ἐπὶ πλέον φόρος συμβολικὸς εἰς μνήμην τοῦ Σεΐχη Λιάνη ἐκ δύο κηρίων καθ’ ἑκάστην, ἀναπτομένων ὑπὸ Ναουσαίων εἰς τὸν τάφον του εἰς Γενιτσά.

5) Οὐδεὶς Ὁθωμανὸς πλὴν τῶν δύο προαναφερούμεντων ἐκπροσώπων τῆς κρατικῆς ἔξουσίας ἥδυνατο νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν Νάουσαν.

‘Ο Στουγιαννάκης¹ ἀριόμενος τὰς πληροφορίας ἀπὸ τὸν Πλαταρίδην, ὅστις ὅμως δὲν ἔζη κατὰ τὴν ἐπανάστασιν, ἀπαριθμεῖ τὰ ἔξῆς προνόμια τῆς Ναούσης·

1) Τετρακόσια γρόσια, προερχόμενα ἐκ τοῦ φόρου δεκάτης ἐπὶ τῆς συγκομιδῆς τῶν κτημάτων, καὶ ἀνὰ δύο παρᾶδες κατὰ κάτοικον προωρίζοντο διὰ τὸ τζαμίον τοῦ Ἐβρενὸς εἰς Γενιτσά. Ἐπὶ πλέον οἱ Ναουσαῖοι ἥσαν ὑποχρεωμένοι νὰ καίουν διαρκῶς λύχνον καὶ δύο κηρία εἰς τὸν τάφον τοῦ Σεΐχη Λιάνη. Καὶ ὅσον μὲν ἀφορᾷ εἰς τὸ σύνολον τοῦ ποσοῦ δὲν ὑπάρχει καὶ μεγάλη διαφορά, ἀν̄ προσθέσωμεν εἰς τὰ 400 γρόσια, ποὺ γράφει ὁ Στουγιαννάκης, καὶ τοὺς δύο παρᾶδες κατ’ ἄτομον· ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ Σεΐχης ἐτάφη εἰς Τεκέν, ἀριόδοντα εἰς τὴν αἰρεσιν τῶν μπεκτασλήδων, διότι οὐδαμόθεν ἔχομεν πληροφορίας ὅτι ὁ σεΐχης οὗτος ἀνῆκεν εἰς τὴν αἰρεσιν ταύτην, τοσοῦτον μᾶλλον, καθόσον θὰ ἔφερεν ἐν τῇ περιπόσει ταύτη καὶ ἀνάλογον βαθμόν, ἀντιστοιχοῦντα εἰς τὴν αἰρεσιν τῶν μπεκτασλήδων, δερβίσης ἢ ντερβίς μπαμπᾶς.

¹ “Ἐνθ’ ἀνωτ. σελ. 51 κεξ.

Τὰ παραχωρηθέντα προνόμια ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς Ναουσαίους σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου νὰ δημιουργήσουν σπουδαίαν χειροτεχνίαν, κυρίως εἰς τὸν ὑφαντουργικὸν κλάδον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ὅπλοποιίαν,¹ τὴν λεπτουργίαν καὶ τὴν βαφικήν. Παραλλήλως καὶ ἡ καλλιέργεια τῶν γραμμάτων δὲν ὑστέρησεν, ὥστε κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰώνος ἡ Νάουσα νὰ σημειώσῃ ἔξαιρετικὴν ἀκμήν, ἡ δοπία δύμως καὶ προεκάλεσε τὰς δρέξεις τοῦ Ἀλῆ πασᾶ Τεπελενῆ, ὅστις μετὰ τὰς νίκας του κατὰ τῶν ληστάρχων συμπατριωτῶν του καὶ ἴδιως κατὰ τοῦ ἀποστάτου Μεχμέτ Πασβάνογλου ἔχαιρεν ἰδιαιτέρας ὑπολήψεως παρὰ τῷ σουλτάνῳ.

Ο πλοῦτος καὶ ἡ εὐημερία τῶν Ναουσαίων, συντελούστης καὶ τῆς διαμάχης τῶν κοτζαμπασήδων, ἡ δοπία πολλάκις ἔξημιώσε τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα τῶν ὑποδούλων, ὑπῆρξεν ἡ αἰτία διὰ ν' ἀρχίσουν ἀγῶνες φοβερὸι μεταξὺ Ναουσαίων καὶ Ἀλῆ Τεπελενῆ, διαρκέσαντες ἐπὶ δεκαετίαν, μὲν ἀποτέλεσμα τὴν κατάληψιν τῆς Ναούσης κατὰ τὸ ἔτος 1804 ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν. Περὶ τῶν ἀγώνων τούτων ἡ σχολήθην εἰς ἄλλην μου ἐργασίαν.² Τὸ δημοσιευόμενον χειρόγραφον προσθέτει πλείστας πληροφορίας τοπικοῦ μὲν χαρακτῆρος, χρησίμους δύμως διὰ τὴν ἴστορίαν τῆς πόλεως. Ἐκεῖνο δύμως, ποὺ ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν, εἶναι τὸ ἀναμφισβήτητον γεγονός, ὅτι ἡ ἀντιζηλία τῶν προκορίτων καὶ αἱ κοινωνικαὶ διαμάχαι καὶ ἔριδες συνετέλεσαν εἰς τὴν ἔξασθενήσιν τῆς εὐημερίας τῆς πόλεως, ἀποτελούσης μοναδικὸν οἰκονομικὸν κέντρον ἐν τῇ Κεντρικοδυτικῇ Μακεδονίᾳ.

Τὰ γεγονότα τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Ναούσης κατὰ τὸ 1822 ἐκτίθενται λεπτομερῶς ἐν τῷ χειρογράφῳ καὶ συμπληρώνονταν τὰ μέχρι σήμερον γνωστὰ ἔξι ἄλλων πηγῶν. Τὸ γραφόμενον περὶ τῆς προδοτικῆς διαγωγῆς τοῦ κοτζάμπαση Μάμαντη Δραγατᾶ, ἀντιπάλου τοῦ Ζαφειράκη, τὸ δοποῖον καὶ ὁ Στουγιαννάκης ἐμνημόνευσεν, ἀποδώσας σημασίαν μεγαλυτέραν κατὰ πολὺ τῆς πραγματικῆς, εἶναι μεμονωμένον γεγονός, στερούμενον βαθυτέρας σημασίας.

Ο Μάμαντης, θιγεὶς εἰς τὰ συμφέροντά του καὶ ὑποχρεωθεὶς νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πόλιν ἔνεκα κοινοτικῶν καταχρήσεων, προσέφυγεν εἰς τὰς τουρκικὰς ἀρχὰς καὶ τελικῶς προσεκολλήθη παρὰ τῷ Μεχμέτ Εμπουλουμποὶτ πασῷ συνοδεύσας αὐτὸν κατὰ τὴν πολιορκίαν καὶ τὴν ἡρωϊκὴν ἀμυναν τῆς πόλεως. Τοῦτον βεβαίως ἔξεμεταλλεύθη, ἔχοντι μοποίησε καὶ ἔξέθεσε φυσικὰ πρὸ τῶν ὅμμάτων τῶν ἀγωνιζομένων διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῶν Ναουσαίων ὁ βαλῆς τῆς Θεσσαλονίκης, διὰ νὰ ἐπιτυγχάνῃ διαφόρους σκοπούς του. Τοιοῦτοι κακοὶ Ἑλληνες, γνωστοὶ ὑπὸ τὸ δόνομα τουρκολάτρες, ἐνεφανίσθησαν καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἐλλάδος. Ἀλλὰ τὸ μεμονωμένον αὐτὸ γεγονός

¹ Φιλήμονος, Δοκ. ἴστορ. Δ', σ. 433 κεξ. Ρουφενιλλε, Voyage κλπ. σ. 3,7,95. Βλέπε καὶ Leake, Travels in Northern Greece, III, σ. 287.

² Βασδρέλης, Οἱ Μακεδόνες εἰς τοὺς ἀγῶνας τῆς ἀνεξαρτησίας Β' ἔκδ. σ. 32 ἔξ.

κατ' οὐδὲν ἀμαυρώνει τὴν αὐτοθυσίαν τῶν ἡρωϊκῶν κατοίκων τῆς πόλεως κατὰ τὸν ἄγῶνα τῆς ἀνεξαρτησίας. Τὸ ἔπος ἐκεῖνο, ἐκ τῶν ἀρίστων σελίδων τῆς ἐθνικῆς μας ἴστορίας, ὑπῆρξε τὸ κριτήριον τῆς ὑπερόχου διαγωγῆς ὅλων τῶν κατοίκων τῆς ἡρωϊκῆς πόλεως.¹ Ἡ διαγωγὴ ἐνὸς ἀνδρός, σκεφθέντος μόνον τὰ συμφέροντά του καὶ ἀγνοήσαντος τὴν πατρίδα του, κατ' οὐδὲν μεταβάλλει τὸ ἴστορικὸν γεγονός, ὅτι ἡ Νάουσα καὶ οἱ Ναουσαῖοι ἐπολέμησαν ἡρωϊκῶτατα καὶ ἐθυσιάσθησαν εἰς τὸν μέγαν ἄγῶνα χάριν τοῦ συμφέροντος τοῦ ὑπολοίπου ἔθνους.

ΤΟ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΝ

'Ἐν περιλήψει πότε καὶ ἀπὸ ποῖον ἐκτίσθη ἡ Νάουσσα.'

Ἡ Νάουσσα ἐκτίσθη περίπου ἔτη εἴκοσι πρὶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀλώσεως ὑπὸ τῶν Ὁθωμανῶν. Αἴτιος τῆς τοιαύτης πράξεως ἔγινεν ὁ Χατζῆ Ἀχμέτ Ἐβρενόζογλους, ἐκ τοῦ δποίου ἀπόγονοι εἰσὶν αἱ γενεαὶ τοῦ Σελήμη Πασιᾶ, Ἀχμέτ Μπέγη, Ἰσούφ Μπέγη καὶ ἐσχάτως πρώτης τάξεως πασιᾶς ἀποβιώσας καὶ Χασάν Μπέης Γιανιτσιώτης. Εἰς τὴν πόλιν Γιανιτσά ἔχει ἐπ' ὀνόματι καὶ τιμῇ τοῦ Χατζῆ Ἀχμέτ Ἐβρενόζογλου περίφημον τσιαμίον δπον κεῖται καὶ τὸ μνῆμα του· ὅσην εὐλάβειαν ἔχομεν καὶ σέβας ἡμεῖς οἱ χριστιανὸι εἰς τὰς μονὰς τοῦ Ἅγιου Ὁροντος καὶ τρέχομεν ὡς εἰς δεύτερον Ἅγιον Τάφον, τόσην ἔχουν οἱ Ὁθωμανοὶ εἰς τὸ τέμενος καὶ εἰς τὸ μνῆμα τοῦ Ἐβρενόζογλου. Σουλτανικὴ ιερὰ διαταγὴ ὅσοι ἐκ τῶν πρώτης τάξεως πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ὑπαλλήλων πλησιάζουσιν ὥρα ὡς εἰς τὴν πόλιν Γιανιτσά νὰ μεταβοῦν καὶ προσκυνήσουν εἰς τὸ μνησθὲν τσιαμίον καθὼς καὶ ἔγίνετο.

¹ Ός μοὶ διηγήθη ὁ ἐκ Ναούσης σεβαστὸς φίλος βιομήχανος κ. Κύρτης, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος ὁ Ναουσαῖος προύχων Νικόλος Γιαμαλῆς είχε σώσει τὴν ζωὴν Τούρκου ληστοῦ, καταδικασθέντος εἰς θάνατον, ἀσκήσας ἐπιφροὴν ἐπὶ τοῦ Τούρκου διοικητοῦ. Μετά τινα ἔτη ἔξερράγη ἡ ἐπανάστασις ἐν Ναούσῃ, ὅταν δὲ ἡ ἡρωϊκὴ πόλις κατελήφθη, ὁ πρώην ληστῆς, ὑπηρετῶν ὡς βαθμοφόρος εἰς τὸν στρατόν, ἐσπευσεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Γιαμαλῆ, μνήμων τοῦ εὐεργετήματος, ἵνα ἀνταποδῷ τὰ ὀφειλόμενα. Συνέστησεν εἰς τὸν Γιαμαλῆν νὰ ἐνδυθῇ τουρκικὴν ἐνδυμασίαν, παραλαβὼν δὲ καὶ τὰς δύο θυγατέρας, τὴν Ἀναστασίαν ἐτῶν 14 καὶ τὴν Γλυκερίαν ἐτῶν 7, μετέφερε ταύτας εἰς τὰ Κότσανα τῆς Σερβίας καὶ ἀπέκυψε τὰς μικρὰς Ἑλληνίδας εἰς φιλικήν του οἰκίαν. Ὁ δὲ Γιαμαλῆς είχεν ἀποκρυβή εἰς Ἐδεσσαν, ὅταν δὲ μετὰ πάροδον ἐτῶν, παρασχεθείσης συγγνώμης καὶ ἀμνηστείας ὑπὸ τοῦ σουλτάνου, ἤρχισεν ὁ ἐπαναπατρισμὸς τῶν διασωθέντων Ναουσαίων, πάλιν μερίμνη τοῦ πρώην Τούρκου ληστοῦ ὁ πατὴρ μὲ τὰς κορασίδας ἐπανέκαμψεν εἰς Νάουσαν. Ἀργότερον ἡ μὲν Ἀναστασία ἐνυμφεύθη τὸν Ἀναστάσιον Κύρτην, ἡ δὲ Γλυκερία τὸν Πλατσούκαν.

*Πῶς πρὶν τῆς ἀλώσεως Κωνσταντινουπόλεως μετέβησαν εἰς ταῦτα τὰ μέρη 2
·Οθωμανοί.*

Πρωτεύουσαν τότε διότε Σουλτάνος ἀπὸ τὸ ἔτος 1420 περίπου ἦως διον ἥλωθη ὑπὸ αὐτοῦ ἡ Κωνσταντινούπολις εἶχεν τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ συνεχῶς ἐκ τῆς Ἀσίας τὸν ἐπισκέπτοντο οἵ πεπαιδευμένοι κληρικοί, οἵ σοφάτεροι κατὰ Ὁθωμανῶν ἐβλιάδες (ἄγιοι), καὶ συμβούλια ἐπὶ συμβουλίων ἔκαμνον ἀντικείμενον ἔχοντες πῶς εὐκολώτερα νὰ κατακτήσουν καὶ ἐκτουρκίσουν τὴν ἀπέραντον Βυζαντινὴν Αὐτοκρατορίαν. Εἰς ἓνα ἀπὸ τὰ συμβούλια ἔγινεν πρότασις νὰ κατηχηθοῦν οἱ κάτοικοι Μακεδονίας, Ἡπείρου, Θεσσαλίας καὶ σχεδόν ὅλης τῆς νῦν λεγομένης Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας. Οὕτω λοιπὸν ἔξελέχθησαν οἱ μᾶλλον εἰδήμονες καὶ οἱ αὐταπαρνησταὶ ἐτέθησαν ἐπὶ κεφαλῆς κατ’ ἐκλογὴν τῶν μικροῦ ἀριθμοῦ¹ ἐνόπλων καὶ ἔκινησαν ἔκαστος εἰς τὸ μέρος, ὃπου κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἡττον ἐγνώριζεν ἢ ἐπιθυμοῦσεν. Οὕτω καὶ διηνησθεὶς Ἐβρενόζογλους, ὁς εἰς ἐκ τῶν ἐπισήμων, μὲ 18 αὐταπαρνηστὰς ἔκινει διὰ τὴν Μακεδονίαν, ἔφθασεν εἰς Σέρρας μετὰ πολὺν ἢ δλίγον καιρὸν ἔνθα ἡσύχασαν δλίγας ἡμέρας. ² Αοπλοὶ ὅντες εἶχον ἀπὸ μίαν δάβδον ξυλίνην ἔκαστος βιοηθὸν τῆς δδοιπορίας των καὶ εἰς οὐβᾶ τῶν Σερρῶν θέσιν λεγομένην (ἔξω τῆς πόλεως ἐπίπεδον μέρος) ἔκαστος ἔπητεν τὴν δάβδον του ὄρθιον καὶ ἀπεκοιμήθη πλησίον της· καὶ ὅτε ἔξύπνησαν εἰδον τὰς δάβδους των βλαστησάσας καὶ πρασίνους εἰς τὰς κορυφὰς (δύωμανικὸς μῆθος). ³ ἔως σήμερον ὀνομάζεται τουρκιστὶ «δὸν σεκῆς τσινάρο»⁴ ἢ θέσις αὗτη καὶ μὲ τάφρον μικρὸν περιτριγυρισμένη· μᾶλλον ἔκτοτε ἢ μετὰ εἰς τιμὴν τῶν 18 δδοιπόρων τὰ ἔφύτευσαν οἱ μεταγενέστεροι τοὺς 18 πλατάνους, μόλιον ὃπου τώρα εἶναι μικρὸν δάσος μὲ υπὲρ τὰ 100 δένδρα. Ο μηνησθεὶς Ἐβρενόζογλους ἀπὸ τοὺς 18 τοὺς 13 ἔνθεν καὶ ἔνθεν ἔξαπέστειλεν εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα, Δράμα, Νευροκόπι καὶ λοιπά· αὐτὸς μὲ τοὺς ὑπολοίπους, δῆλοι πέντε, ἔφθασαν εἰς Θεσσαλονίκην εἰς θέσιν «μπέτς τσινάρο»,⁵ ὃπου ἔως σήμερον αὗτη ὀνομάζεται ἢ θέσις, λαβοῦσα τὸ ὄνομα ἀπὸ πέντε δένδρα, εἰς τιμὴν τῶν πέντε αὐταπαρνηστῶν φυτευθέντα· τώρα εἶναι μικρὸν δάσος, θέσις παράλιος ἔξω τοῦ φρουρίου Θεσσαλονίκης,⁶ ὃπου γίνεται καθ’ ἐκάστην καὶ κυρίως τὰς ἰορτὰς δικαλύτερος περίπατος τῶν Θεσσαλονικέων.

Ο Ἀχμέτ Ἐβρενόζογλους, ἀφοῦ εἰς τὰ μέρη ταῦτα ἔστειλεν τοὺς ἐπιλοίπους νὰ κατηχήσουν τοὺς νοημονεστέρους | καὶ ἐπιρροὴν ἔχοντας κατοίκους, διὰ νὰ ὑποταχθοῦν εἰς τὸν Σουλτάνον (ὅτι δῆθεν θὰ σεβασθῇ τὴν

¹ Τὸ χειρόγραφον: μικρὸν ἀριθμόν.

² Δέκα δικτὼ πλατάνια.

³ Πέντε πλάτανοι. Τὸ γνωστὸν Μπεξινάρ, ὃπως λέγεται σήμερα.

⁴ Ἐννοεῖ τὸ φρούριον Βαρδαρίου, τοῦ δποίου σφίζονται ὑπολείμματα. Βλέπε διὰ τὰ φρούρια Θεσσαλονίκης Β α σ δ ρ α β ἐ λ λ η ν, 'Ιστορικὰ Ἀρχεῖα Μακεδονίας, Λ'. Ἀρχεῖον Θεσσαλονίκης, σελ. 200.

θρησκείαν, τὰ ἔθιμα ἑκάστης κοινωνίας, ἐκτὸς ὅσοι θεληματικῶς θελήσουν ἀσπασθοῦν τὸν Ἰσλαμισμόν, ἀφ' οὗ ἴδιαιτέρως κατηχηθοῦν καὶ ἐννοήσουν τὰς ὠφελείας του, οἵ τοιοῦτοι βεβαίως θὰ ἔχουν προνόμια καὶ πλέον κτήματα ἐξ αὐτῶν πάμπολλα), τότε αὐτὸς καὶ ὁ νεανίας υἱὸς καὶ ὁ δάσκαλος τοῦ υἱοῦ του, ὀνομαζόμενος Σιάχη Λιάνης, ἐπῆγαν καὶ ἐτοποθετήθησαν εἰς Γιανιτσά, ὅπου τὰ πέριξ μέρη κατηχοῦσαν τοὺς κατοίκους καὶ ὡς κέντρον λάμβαναν τὰς εἰδήσεις περὶ τῆς προόδου τῶν ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς Μακεδονίας κατηχητῶν. Μαθὼν ὁ τότε Σουλτάνος τὰς προόδους τοῦ Ἀχμέτ Ἐβρενόζογλου, ἔδραξεν τὸν καιρὸν καὶ ἐν δλίγαις ἡμέραις ἔφθασεν ὅχι μὲ θόρυβον καὶ μεγάλας πομπᾶς ἔως εἰς Γιανιτσά. ‘Ο Ἐβρενόζογλους μετὰ τοῦ υἱοῦ του καὶ διδασκάλου του καὶ δσους ἄλλους ἡδυνήθη ἐβγῆκεν εἰς προϋπάντησίν του ἔως τὴν μπάνια¹ νῦν λεγομένην (ὅπου τὸ πάλαι εἶχαν κτίσει τὴν πρωτεύουσάν των οἵ βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας ὀνομάσαντές την Πέλα: νῦν δὲ εὐκαταφρόνητον χωρίδιον, διηρημένον εἰς τρεῖς Ὁθωμανοὺς κτηματίας Θεσσαλονικεῖς καὶ κατοικούμενον ἀπὸ ζευγίτας Βουλγάρους. ‘Ο Πομπήιος Ρωμαῖος, ἀφοῦ εἰς τὴν ἐν Φαρσάλοις μάχην κατερρόπωσεν καὶ Μακεδόνας | καὶ Θεσσαλοὺς Ἐλληνας καὶ λοιπούς, πρώτη του φροντὶς ἦτον νὰ κατεδαφίσῃ τὴν πρωτεύουσαν τῆς Μακεδονίας εἰς τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ἔχον νὰ μὴ φαίνηται ὅτι ἐκατοικεῖτο ἀπὸ ἀνθρώπους· καὶ οὕτω καὶ ἔγινεν, ἔνθεν καὶ ἔνθεν ἔρημία, οὕτε δένδρον πέριξ ἀφῆσεν, ὅχι σημεῖα ἀρχαιότητος· τοιοῦτος ὁ Πομπήιος) καὶ λέγουν ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ Ἐβρενόζογλου, νεανίας ζωηρός, ἔχόρευεν τὸ ἄλογόν του ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως καὶ ἔβραδυνεν δλίγον νὰ προσκυνήσῃ τὸν βασιλέα του καὶ δι’ αὐτὸ δ Σουλτάνος εἴπεν εἰς τὸν πατέρα του «πολὺ ἐλευθέραν ἀνατροφὴν ἔλαβεν ὁ υἱὸς» (καὶ αὐτὸ ἐστάθη αἰτία καὶ κατόπιν ἐπότισε τὸν νεανίαν μὲ τὸ σεριμέτι εὐγενοοθωμανιστὶ λεγόμενον, τὸ δηλητήριον). Τότε λέγουν ἔζήτησεν ὁ Ἐβρενόζογλους παρὰ τοῦ Σουλτάνου δλίγον τόπον, διὰ νὰ κτίσῃ πόλιν, ὅπου ἐκλέξῃ καὶ τὸν ἀρέσῃ δι’ ἀνάπτασίν του, καὶ τοῦ ἔγινεν ἡ χάρις καὶ μὲ δσα προνόμια ὁ ἕδιος θελήσει.

Οὕτω περιφερόμενος εἰς τὰ μέρη τὰ πλησιέστερα εἰς τὴν πόλιν Γιανιτσά ἥρεσε τὴν θέσιν, ὅπου σήμερον κεῖται ἡ Νάουσσα, καὶ ἀφοῦ διέταξεν τὸν Σιάχη Λιάνη νὰ φροντίσῃ περὶ τῆς κτίσεως καὶ συναθροίσεως κατοίκων ἀπὸ τὰ πέριξ, ἀνεχώρησεν δ ἕδιος διὰ τὴν Μέκαν (χατσηλίκι). ‘Ο Σιάχης Λιάνης, ὃς λέγουν, διὰ τοῦ ἡμέρου τρόπου, τῆς καταπληκτικῆς του εὐγλωττίας καὶ γλυκυτάτου ὑφους τοῦ διμιλεῖν, εἴλκυσεν μερικοὺς ἡμιαγρίους κατοίκους τῆς Παλιονάγουστας λεγομένης καὶ ἐκατέβησεν εἰς τὴν καθ’ ἔαυτοῦ σημερινὴν Νάουσσαν καὶ ἔνδεκα, λέγουν, οἰκίαι, ζῶν ὁ Σιάχη Λιάνης,

¹ Τὰ κακῶς λεγόμενα λουτρά τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἐπὶ τῆς δημοσίας δόσου Θεσσαλονίκης - Πέλλης πλησίον τοῦ χωρίου “Αγιοι Ἀπόστολοι”, ὅπου ἡ ἀρχαία Πέλλα.

ἐκτίσθησαν εἰς τὴν Νάουσσαν. ‘Ο Σιάχη Λιάνης τὴν σκήτην του τὴν ἔκαμεν εἰς τὸ σημερινὸν Κιόσκι, εἰς μίαν κατηφορικὴν ἄκραν, δπου καὶ ἐτάφη· ἀλλ’ ἀφοῦ ἥλθεν δὲ Εβρενόζογλους ἀπὸ τὸ χατσηλίκι καὶ ἔμαθεν τὸν θάνατον τοῦ Σιάχη Λιάνη, διέταξεν καὶ διοῦ μὲν ἐν ἀνθρώπινον μέτρον χῶμα νὰ σηκώσουν τὸν Σιάχη Λιάνη καὶ νὰ τὸν ὑπάγουν εἰς τὰ Γιανιτσά, καθὼς καὶ ἔγινε, καὶ σῆμερον εὑρίσκεται εἰς ἕνα τῶν τσαμίων τῶν Γιανιτσῶν.

‘Ο Εβρενόζογλους ὅχι μόνον ἔγινεν αἰτία τῆς κτίσεως τῆς νῦν Ναούσσης, ἀλλ’ ἔλαβε καὶ πρόνοιαν διὰ τὸ μέλλον της, τόσον αὐτὸς καθὼς καὶ οἱ τῆς γενεᾶς του μεταγενέστεροι ἔζητησαν καὶ ἐπῆραν ἡ μᾶλλον ἐπροίκισαν τοὺς κατοίκους τῆς Ναούσσης μὲν μεγάλον ἵερον φιρμάνιον ἐκτὸς ἐνὸς καδῆ λεγομένου νομικοῦ καὶ ἐνὸς βοϊβόδα, οἵτινες θὰ ἀποτελοῦν τὴν δικαστικὴν καὶ ἐκτελεστικὴν ἀρχήν, ἀλλος Ὁθωμανὸς νὰ μὴν κατοικήσῃ εἰς Νάουσσαν. “Ολαι αἱ τῆς κοινότητος δημόσιαι πληρωμαὶ συνίσταντο εἰς γρόσια ἐννεακόσια· αὐτὴ ἡτον ὅλη ἡ πληρωμή· καὶ ταῦτα ἐδίδοντο εἰς τὸ τσιαμὶ τῶν Γιανιτσῶν· καὶ ἀπὸ δύο κηρία ἐκάστην ἐσπέραν εἰς τὴν σκήτην, δπου ἔκειτο δὲ Σιάχης Λιάνης, ν’ ἀνάπτουν οἱ Ναουσσαῖοι. Τὰ προνόμια ταῦτα | ἐφυλάχθησαν καὶ ἐσβέσθησαν δλοι οἱ Ὁθωμανοὶ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἡτον σχεδὸν ἔως εἰς τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Τεπελενῆ Ἡπειρώτου Ἀλβανοῦ Ἀλῆ Πασιᾶ, ὅστις πολλῶν ἄλλων μερῶν διὰ τῆς ἰσχύος του καὶ διὰ τὰς ἀδεμίτους ἀδιονδρίας του ἐκαταπάτησεν· τούτους ἐπὶ τέλους καὶ τῆς Ναούσσης ἐκατάστορεψεν δὲ αὐτός.

‘Ο τύραννος οὗτος, ἀφοῦ ἔφθασεν εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς δόξης του περὶ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνος, ἔκαμεν καὶ τοὺς υἱούς του πασιᾶδες, καὶ τὸν μὲν Μουχτάρ Πασιᾶν διοικητὴν Πελοποννήσου, τὸν δὲ Βελῆ Πασιᾶν εἰς Θεσσαλίαν, ἔδραν ἔχων τὴν Λάρισσαν καὶ Τούρνοβον καὶ περιφερόμενος κατὰ διαταγὴν τοῦ πατρός του εἰς δλα τὰ ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν ἔαυτοῦ τε καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του μέρη ἀπολύτως θύων καὶ ἀπολύτων πᾶν τὸ προστυχόν κατὰ τὰς ὁρέεις του (ἐπειδὴ αὐτὸς εἰς τὴν ἀσέβειαν ὅμοιάζεν παρὰ πολὺ τὸν πατέρα του· δὲ πατήρ του ὅπου ἤκουεν εὔμορφον κοράσιον ἐσπευδε μέσον τῶν ἀνδραπόδων του, τῶν ἀφωσιωμένων κοτσαπασήδων καὶ καπετανέων του, βιαίως τὸ ἥρπαζε καὶ τὸ ἐπήγαινεν εἰς Ιωάννινα εἰς τὸν γυναικωνίτην του, δπου δὲν ἔλειπαν 50 καὶ 60 διαφόρων μερῶν τοιαῦτα κοράσια, ἀνανεούμενα κατὰ καιρὸν καὶ ἀπολύμενα ἐκ τῶν πρώτων μὲ φιλοδωρήματα καὶ μὲ προνόμια τινα διὰ τοὺς γονεῖς των, διὰ νὰ παγιδεύῃ εὐκολώτερα τοὺς μετὰ ταῦτα· πόσοι ἄθλιοι μεγαλοφρημονοῦσαν καὶ ἐπαινοῦντο δημοσίως δι· ἔκεινο δπου ἔπειρε πάντας τοὺς τοιαῦτας).

Περὶ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνος ἀνεφάνησαν δύο ἴσχυρὰ κόμματα εἰς τὴν Νάουσσαν (μάλιστα ἥκμαζεν ἡ πόλις αὕτη καὶ ἀπὸ πλούτη καὶ ἀπὸ τέχνας· ὑπὲρ τὰς 2000 οἰκίας ἔμετροῦσεν) τὸ μὲν ἐν μέρος ἐφαίνετο συντηρητικὸν καὶ πλησιάζον εἰς τὸ δεσπόζειν· συνέκειτο κυρίως ἀπὸ τοὺς Δραγα-

ταίους δνομαζομένους, ἐξ ὧν ἀνεφάνη κατόπιν ὁ Μάμαντης· μὲ τὸ μέρος αὐτῶν ἦτο αἱ πέραν τῆς γεφύρας Τσουμαῖοι, κάποιοι Τσιπαῖοι καὶ κάμποσι άπὸ τὸν εὐπορωτέοντας τῆς μεσαίας τάξεως· εἰς τ' ἄλλο μέρος δὲ ἀνεφάνη κομματάρχης ὁ Ζαφειράκης, νεανίας πεπαιδευμένος εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν εἰς τὰ σχολεῖα τῶν Ἰωαννίνων, ὅπου τότε ἡκμαζαν· τακτικῶς πολλὰ ἔτη διήκουσεν δὲν τὴν σειρὰν τῶν τότε μαθημάτων· αὐτὸς εἶχε μεγάλην κλίσιν καὶ εἰς τὸ στρατιωτικόν· δι' αὐτὸν ἐσχετίσθη μὲ τοὺς καπετανέους, μὲ τὸν Γέρο Καρὰ Τάσσον, ὅστις διοικοῦσεν στρατιωτικῶς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Βέρροιας, καὶ μὲ τὸν καπετάν Γάτσον, ὅστις ἦτον ἀρματωλὸς διοικητὴς δὲν τῆς ἐπαρχίας Βοδενῶν· αὐτοὶ οἱ δύο διπλαρχηγοί, πλησιέστατα κατοικοῦντες, μόλις 1 ἥ καὶ 1 $\frac{1}{2}$ ὥραν ἡ ἔδρα των ἀπεῖχεν ἀπὸ τὴν Νάουσσαν· δὲ εἰς κατοικίαν εἶχεν εἰς τὸ Περισόρι, καὶ ὁ Καρὰ Τάσος εἰς τὸ Διχαλεύρι¹ ὁ Ζαφειράκης μάλιστα ἐπαρακίνησε τὸν γέρο Καρὰ Τάσο τὸν μεγαλύτερον υἱὸν του Γιαννάκην εἰς τὰ ἴδια σχολεῖα τῶν Ἰωαννίνων νὰ συστήσῃ, ὅπου καὶ ἐμαθήτευσεν κάλλιστα· τὸν δὲ μικρότερον υἱὸν του Δημήτριον, Τσάμην | 9 ἐπικληθέντα (διότι ἦτο ὑψηλοῦ ἀναστήματος, ἀρρενωπὸς καὶ εὐειδέστατος) Δημήτριον Καρὰ Τάσον ὁ ἔνιος Ζαφειράκης τὸν ἀνεδέχθη ἀπὸ τὴν κολυμβήθηρα καὶ ὑπ' αὐτὸν ἐβαπτίσθη· τότε ἐσχετίσθη καὶ συγγενικῶς μὲ τοὺς μνησθέντας καπετανέους. "Ἐκτοτε ἥρχισεν τολμηρότερα καὶ θαρραλεώτερα νὰ σχηματίζῃ ἰσχυρὸν κόμμα εἰς τὴν πόλιν. Ἀφωσιώθησαν εἰς αὐτὸν πρῶτον αἱ συντεχνίαι τῶν διπλοποιῶν, Πλικαῖοι καὶ Τσοβαραῖοι, κατόπιν δὲ ὅλοι οἱ φιλελευθερώτεροι. 'Ο Ζαφειράκης δὲν ὕκνευεν νὰ τοὺς γυμνάζῃ, νὰ συμπαίξῃ μαζί τους, ἔνα ἔκαστον νὰ τιμῇ κατ' ἀξίαν· κατόπιν ἔκλεξεν τοὺς καλυτέρους κυνηγούς, ἐπὶ τὸ δημοτικάτερον νὰ ἐξέρχεται εἰς τὸ κυνῆγι μὲ αὐτούς. Μὲ τοιαῦτα ἀπέκτησεν κατ' διλίγον εἰς τὴν Νάουσσαν δικτατορικὴν ἐπιρροήν, καὶ ἔγινε φόβητρον τῶν Δραγαταίων, Ἀντωνάκιδων καὶ λοιπῶν δεσποτοφρόνοις ἥ ἐναντιοφρόνοις κατ' αὐτόν.

Τότε ἥρχισεν ὁ Ζαφειράκης νὰ διεγείρῃ πλαγίως τὸ κόμμα του νὰ ζητήσουν λογαριασμὸν ἀπὸ τοὺς ἐναντίους του, οἵτινες εἶχαν τὸν κοτσαπασισμόν, καὶ τότε δὴ τότε ἐκρέμασαν κάποιον Τσατσόρην εἰς τὸ Κιόσκι, ἐλεηλάτησαν τὴν οἰκίαν του, πρὸς τὸ θεαύθηναν ἐδημοπράτησαν τὴν περιουσίαν του δῆθεν ἀπέναντι χρέους πρὸς τὸ δημόσιον· φυλακίσεις, δολοφονίαι καὶ τόσα ἄλλα κακουργήματα συνέβησαν· οἱ ἐπισημότεροι ἐναντίον τοῦ Ζαφειράκη, τεχνηέντως κατέφυγαν εἰς τὴν προστασίαν τοῦ τότε παντοδυνάμου Ἀλῆ Πασιᾶ καὶ ἔζητησαν φρουρὰν παρ' αὐτοῦ νὰ στείλῃ εἰς Νάουσσαν. | 'Ο μεγα- 10 λεπίθουλος Ἀλβανός, καθὼς ἀπειρα πάμπολλα ἴδιόκτητα χωρία ἐνομοποίη-

¹ Γράφε Διχαλεύρι. Ἐκεῖ ἐγεννήθη ὁ Καρατάσιος. Μετώκησεν εἰς Νάουσσαν δηποτανά τὰ τέκνα του. Πρεβλ. Β α σ δ ρ α β ἐ λ λ η ν. Οἱ Μακεδόνες εἰς τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνας, Β' ἔκδοσις, σ. 116.

σεν διὰ ὁαδιουργιῶν καὶ ψευδοπωλήσεων ἄνευ χρημάτων, τὰ δποῖα ἔως σήμερον ὀνομάζονται ἴμιλιάκια, δηλ. ἐθνικά· διότι, ἀφοῦ ἐφονεύθη ὁ Ἄλῃ Πασιᾶς, τὰ ἐδήμευσεν ᾧ κυβέρνησις (χωρὶς νὰ ἔξετάσῃ) ὡς νόμιμον ἰδιοκτησίαν τοῦ Ἰδίουν Ἄλῃ, τοῦ τυράννου τῆς Ἡπείρου (καὶ ποῖος ἥδινάτο εἰς ἔκείνην τὴν ἐποχὴν νὰ ἀναφερθῇ καὶ νὰ κάμη αἰτήσεις καὶ παραστάσεις τοιαύτας; παραχρῆμα ἐστέλλετο εἰς τὴν ἀγχόνην δστις ἐτόλμα) ὁ μεγαλεπίβουλος, λέγω, Ἄλβανὸς εὐχαριστηθεὶς εἰς τὴν αἴτησιν τῶν Ναουσσαίων ἐτοίμασεν νὰ στείλῃ φρουράν. Ἄλλ' ὁ Ζαφειράκης ἔννοήσας, συνεννοήθη μὲ τοὺς μπέηδες τῆς Θεσσαλονίκης, οἱ δποῖοι τοῦ ὑπόσχοντο ὅτι θὰ ἐνεργήσουν εἰς τὴν πρωτεύουσαν· τὸν ἔλεγον νὰ ἐνδυναμωθῇ μὲ δπλοφόρους καὶ νὰ ἀντισταθῇ ἐνόπλως εἰς τὴν φρουρὰν τοῦ Ἄλῃ καὶ ἔκεινοι θὰ πάρουν ἀπὸ τὴν ὑψηλὴν πύλην φερμάνι νὰ μὴν ἀνακατωθῇ ὁ Ἄλῃ Πασιᾶς εἰς τὴν Νάουσσαν. Ο Ζαφειράκης δὲν ἐδέχθη τὴν φρουράν, ἐποιορκήθη ἡ Νάουσσα ἀπὸ Ἄλβανούς· ἡ πολιορκία διήρκεσεν ὑπὲρ τοὺς 6 μῆνας· ἡ ναγκάσθη ὁ Ζαφειράκης νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πόλιν· μίαν νύχτα μὲ 50 ἔως 60 δπλοφόρους διῆλθεν ἐν τῷ μέσῳ τῶν πολιορκητῶν καὶ ἔφθασεν εἰς Γιανιτσά καὶ κατύπιν εἰς Θεσσαλονίκην. Οἱ δὲ Ἄλβανοὶ εἰσῆλθον εἰς Νάουσσαν καὶ μὲ τὸν πλέον ἥμερον τρόπον ἐφέρθησαν ἔως δτου νὰ λάβουν εὐχαριστήρια ἔγγραφα | διὰ τὸν Ἄλῃ Πασιᾶ, ὃς κατηγορητήρια διὰ τὸν Ζαφειράκην. Τοῦτο 11 συνέβη περὶ τὰ 1803. Τότε μὲν Ζαφειράκης ἔξωρίσθη εἰς τὸ "Αγιον" Ορος, ὃ δὲ Ἄλῃ Πασιᾶς ἔβαλε φρουράν Ἄλβανὸν εἰς τὴν Νάουσσαν.

Συνέτεινεν δχι ὀλίγον ἡ ἀντίστασις τοῦ Ζαφειράκη διὰ νὰ μὴν ψευδοπωληθῇ ἡ Νάουσσα ὡς πολλὰ ἄλλα χωρία ὡς εἴπομεν ἔμπροσθεν· ὁ μὲν Ἄλῃς ἐντρέπετο νὰ μὴν κατηγορηθῇ διὰ τοιαύτην πρᾶξιν, διότι προηγουμένως εἶχε γράψει εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὅτι τὸν ξητοῦσαν οἱ Ναουσσαῖοι προστασίαν, διότι ἐνοχλοῦνται ἀπὸ τοιοῦτον καὶ τοιοῦτον κάποιον Ζαφειράκην, καὶ οὕτως εἶχεν ἀποφασίσει τὴν πολιορκίαν, δι' αὐτὸ λοιπὸν λέγω, ὅτι ὠφέλησεν ἡ ἀντίστασις κατὰ τῆς φρουρᾶς τοῦ Ἄλῃ Πασιᾶ. Η ἔξοδία τοῦ Ζαφειράκη περίπου 11 ἐνιαυτοὺς διήρκεσεν, καὶ μόλις ἔλαβε τὴν ἄδειαν καὶ μετέβη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, δπου μὲ διάφορα μέσα ἐνεργοῦσεν νὰ βγάλῃ φερμάνι καὶ νὰ λάβῃ ἔνα πολίτην Ὁθωμανὸν διὰ διοικητὴν Ναουσσης, καὶ οὕτω νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πατρίδα ἐντίμως. Ἔπειδὴ ὁ Ἄλῃς ἥχισε νὰ ἀπειθῇ εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐψυχράνθησαν κατ' αὐτοῦ οἱ προστάται του, τότε εὗρεν ὁ Ζαφειράκης τὸν κατάλληλον καιρὸν ἐπῆρεν καὶ φερμάνι, καὶ βοεβόδαν Ὁθωμανόν, καὶ ἤλθεν εἰς Νάουσσαν, δπου οἱ Ναουσσαῖοι τὸν ὑπεδέχθησαν μὲ λαμπρὰς πιαραίξεις· ἀμα ἐπάτησεν εἰς Νάουσσαν, ἐζήτησε λογαριασμὸν ἀπὸ τὸν Μάμαντην Δραγατᾶν, καὶ τὸν ἔβγαλεν χρεώστην εἰς νομίσματα τοῦ τότε καιροῦ περίπου 33000 γρόσια· μὴ δυνάμενος ὁ Μάμαντης νὰ τὰ πληρώσῃ δι' 12 ἄλλης· ὅδοῦ εὑρέθη ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἐκρύβη εἰς τὸ Ἀγγλικὸν προξενεῖον,

ὅπου εἶχεν πρωτοφύγει καὶ δὲ Ζαφειράκης διὰ νὰ μὴν ἔξορισθῇ. Οἱ δὲ ὀπαδοὶ καὶ κοινοὶ συνεργάται του ἔφυγαν, ἔνθεν καὶ ἔνθεν, δὲ Ἀντωνάκης,¹ ίατρὸς εἰς Γιανιτσά, Τάσος Τσιώμη εἰς Κατερίνην καὶ ἄλλοι ἄλλοι. Ὁ δὲ Ζαφειράκης κύριος τῆς Ναούσης ἀνενόχλητος ἔμεινεν.

Μετ' ὀλίγον καιρὸν μετὰ τὴν προγραφὴν (φερμανὸν τουρκιστὶ) τοῦ Ἀλῆ Πασιᾶ καὶ μετὰ τὸν φόνον του,² ἥρχισεν νὰ φαίνηται καὶ νὰ ἐβγαίνῃ εἰς φῶς ἡ Φιλικὴ Ἐταιρία τοῦ Ρήγα Φερραρίου, καὶ εἰς τὰ μέρη ταῦτα δὲ Μανουλάκης Παπᾶ Σερραίος βαθύπλουτος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μεμυημένος ἔξι ἀρχῆς εἰς τὴν Ἐταιρίαν ἐπανεστάτησε καὶ ἐτοποθετήθη εἰς Κασσάνδραν καὶ Ἀγιον Όρος. Ἐπολέμησεν γενναίως ὑπὲρ τοὺς 7 μῆνας μὲ τὸν Λουμπούντη Πασιᾶ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἐνίμως ὑποχώρησεν μὲ τὰ ὅπλα εἰς τὰς χεῖρας, μὲ τὸν ὀπαδούντος τοῦ ὅλους μετέβη εἰς τὸν ιερὸν ἀγῶνα τῆς Ἑλλάδος. Μετ' ὀλίγον ἐπανεστάτησαν οἱ καπετανέοι τοῦ Ὀλύμπου, πρὸς αὐτοὺς ἐστρεψε τὰ ὅπλα δὲ Λουμπούντη πασιᾶς, μετ' ὀλίγον καὶ αὐτοὶ ὑπεχώρησαν, καὶ μετέβησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἡ δὲ Νάουσσα ἐδοκίμασε τὴν τύχην της τὸ 1822, τὴν μεγάλην τεσσαρακοστήν, ἐπονεστάτησεν δὲ Ζαφειράκης, οἱ δύο διπλαρχηγοί, Καρατάσιος καὶ Γάτζος οἵτινες ἦσαν τέλους ὡς ἀδελφοὶ ἔζησαν καὶ ἄμα ἐτελείωσαν | καὶ δὲ ἀγῶν τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ φυσικὸν θάνατον ἀμφότεροι 13 ἀπεβίωσαν, δὲ εἰς τὴν Κόρινθον,³ δὲ ἐτερος εἰς Ἀταλάντην.

Περίεργον ἐνῶ ἐκ νεαρᾶς των ἡλικίας μὲ τὰ ὅπλα εἰς τὰς χεῖρας εἰς διαφόρους μάχας καὶ ἐφόδους διέπρεψαν, καθὼς εἰς τὴν μάχην τῆς Πέτας ὅπου ἐφονεύθη δὲ ἀδελφὸς τοῦ καπετάνη Γκάτσου, καπετάν Πέτρος⁴, καὶ τόσοι ἄλλοι συγγενεῖς των ἐκλεκτοὶ στρατιῶται, ὁσαύτως δὲ Καρατάσος εἰς τὸ Νεόκαστρον, εἰς τὸν Σχοινόλακα⁵ μετὰ πολυαρίθμου στρατοῦ τοῦ Αἰγυπτίου Ἰμπραιμῆ, ἀπὸ τὰς 2 ὥρας τὸ πρωῒ τουρκιστὶ ἔως εἰς τὰς 10 ὥρας ὀκτὼ ἐπολέμησεν ἔχων 180 στρατιώτας Μακεδόνας ἐκλεκτοὺς διοῦ δὲ καθεὶς ἔδειξεν δι’ ἀξιωματικὸν ὅλοι συγκενολόγους μετὰ τὸν Γεροκαρατάσον, εἰς τὴν μάχην ταύτην ἐφώναξεν δὲ Καρατάσος «εἰς τοὺς κόκκινους παιδιὰ εἰς τοὺς κόκκινους τουφεκάτε» δηλ. εἰς τοὺς ἀξιωματικὸν αἰγυπτίους οἵτινες ἐφό-

¹ Πρόκειται περὶ τοῦ Ἀντωνίου Περδικάρη. Προβλ. Στογιαννάκην. Πλαταράδη, 146 ὑποσημ.

² Τόσον ἡ χρονολογία τοῦ φόνου τοῦ Ἀλῆ Τεπελενλῆ, ὃσον καὶ ἡ χρονολογία τῆς ἰδρύσεως τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας συγχέονται ἐνταῦθα ἀπὸ τὸν χρονικογράφον. Καὶ ἄλλοι ὑπέπεσαν εἰς ιστορικὰς ἀνακριβείας συγχέοντες τὸ πατριωτικὸν κίνημα τοῦ Βελεστινλῆ χρονολογικῶς μὲ τὴν 18 ἔτη ἀργότερον ἰδρυθεῖσαν Φ.Ε. Βλέπε Βασιλείου, σ. δραβέλλην, σ. 27.

³ Ο Καρατάσιος ἀπεβίωσε καὶ ἐτάφη εἰς τὴν Ναύπακτον ὡς διοικητὴς τῆς Τητης χιλιαρχίας. Βασιλείου, σ. δραβέλλην, σ. 180.

⁴ Βασιλείου, σ. δραβέλλην, σ. 154.

⁵ Αὐτόθι, σ. 171, ὅπου περιγράφεται ἡ μάχη τοῦ Σχοινόλακα τῆς Μεσσηνίας μὲ πρωταγωνιστὴν καὶ νικητὴν τὸν Καρατάσον καὶ τοὺς ἀτάκτους του.

ρουν κόκκινους γιακᾶδες λεγομένας, καὶ οὕτω τὴν δεκάτην ὥραν ἥρχισεν δικαιόδος νὰ ψιχαλίζῃ, ἐσυνέφιασεν, ἔπαισαν οἱ ἀραβῖς νὰ ἐβγάζουν στρατεύματα, ἐκάθισαν νὰ φάγουν ψωμί, ηὔρεν τὸν καιρὸν δι Γεροκαρατάσος ἔκδυσεν δῆλους τὸν φονευμένους ἀραβῖς καὶ ἐφόρτωσεν 45 μουλάρια δύπλα καὶ ἐνδύματα, καὶ ἡσύχως, ἡσύχως ἐτραβήχθη εἰς τὸ "Αργος, μετέβη ὁς ἀπὸ πανήγυριν ἐπιστρέφων χωρὶς καὶ νὰ ματωθῇ οὐδεὶς τῶν Μακεδόνων, διότι ἦτο κάλλιστα δύχυρωμένοι, τότε ἡ προσωρινὴ διοίκησις διὰ νὰ συγχαρῇ τὸν Καρατάσον καὶ νὰ τὸν προσκαλέσῃ εἰς Ναύπλιον, ἐνῶ δὲν ἦτο συγχαρημένον τότε, δύπλαρχηγὸς νὰ ἔμβῃ εἰς Ναύπλιον ἄνευ ἀδείας τῆς διοικήσεως, δι ἀφελῆς καὶ ἀθῷος Καρατάσιος τὸν εὐχαρίστησεν λακωνικῶς, σπαρτιατικά: «δὲν ἔχω δουλειά εἰς τ' ἀνάπλι, ἐκεῖνοι ἀς κυττάζουν τὴν πολιτικὴ δουλειά τους, ἡμεῖς τὴν ἴδικήν μας στρατιωτική, ἔτσι νὰ τὸν χαιρετᾶς· ἀκοῦς; ! ! »

Ἄφοῦ ἐπανεστάτησεν δι Ζαφειράκης, δι Μάμαντης εὔρεν κατάλληλον ἐποχὴν ν' ἀφοσιωθῇ εἰς τὸν Λουμποὺτ πασιᾶ δεικνύων τὸν ἑαυτόν του εἰς τὸν διπλαδόν του νήπικοα....¹ ὡς Βασιλεῖς τῶν διθωμανῶν, καὶ ἀμέσως δι Λουμποὺτ πασιᾶς ἐπῆρεν αὐτὸν καὶ τὸν ίατρὸν Ἀντωνάκην ὃπου πρὸ πολλοῦ ἀπὸ φύσιον τοῦ Ζαφειράκη, διέμενεν καὶ ἐπηγγέλλετο τὸν ίατρὸν εἰς Γενιτσά· αὐτὸν ἔχων πλησίον του εἰς τὴν κατὰ τῆς Νάουσσας ἐκστρατείαν του εἶχεν 18,000(;) ² στρατὸν διήρκησεν ὑπὲρ τὰς 50 ἡμέρας ³ δι πόλεμος, ἐπὶ τέλους ὑπέδειξαν οἱ ἀφωσιωμένοι καλὸι πατριῶται τὸ ἀφύλακτο μέρος λεγόμενον «ἄλωνια» καὶ ἔσπενσαν οἱ διθωμανοί ποιος πρῶτον νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν, νὰ λάβῃ τὸν ἔπαινον τοῦ πασιᾶ καὶ τὰ δῶρα· ἀλλ' ἡ θεία δίκη τὸν ἔφθασεν, τὸν πρῶτον μὲ τὸν διπλαδόν του ἐφονεύθησαν ἀπὸ τὸν διλίγονος φύλακας Ναουσσαίους, οἱ διοικοῦντες ἐτραβήχθησαν πρὸς τὰ ἄνω εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἀγίου Δημητρίου ὃπου οἱ γενναῖοι Σουγκαράδες ἀδελφοί 5 μετὰ πολλῶν ἄλλων συγγενῶν των ἐφύλαττον τὴν δύχυραν ἐκείνην θέσιν· ἅμα ἔλαβε τὴν εἴδησιν δι Ζαφειράκης διτι οἱ τοῦρκοι εἰσῆλθον ἐντὸς τῆς | πόλεως καὶ λεηλατοῦν, θύουν καὶ ἀπολύουν εἰς τὸ κάτω μέρος, ἀμέσως ¹⁵ μὲ τὸν διπλοποιὸν καὶ κυνηγοὺς ἐκλείσθη εἰς τὸν πύργον πλησίον εἰς τὴν ἀράπιτσαν (ποταμὸς) εἰς τὴν ἄκραν τῆς χώρας ὡς εἰς ἀκρόπολιν, ἐβάσταξεν τρεῖς ἔτι ἡμέρας πολεμῶν καὶ ἔδωσεν καιρὸν εἰς τὸν χριστιανούς, ἔξηρχοντο πρὸς τὰ βουνὰ ἀπὸ τὴν Κλεισούρα, καὶ πολλοὶ ἔσωθησαν εἰς τὸ Γραμματίκοβον ⁴ ὃπου καὶ δι πατήρ μου εἶχεν πρῶτος καταφύγει μὲ διλόκληρον οἰκογένειαν, θήλεα τε καὶ ἄρρενα τρία, τέκνα καὶ ἡ Μήτηρ μου καὶ δι ἕδιος,

¹ Μία λέξις ἔλλείπει. Ο ἀντιγραφεὺς δὲν κατώρθωσε φαίνεται νὰ τὴν ἀναγνώσῃ.

² Τὸ ἀντίγραφον ἔχει ἀριθμὸν 18000, ἀλλὰ ἀναγνώσκεται καὶ 18900.

³ Ἀπὸ τῆς 3ης Μαρτίου ἔως τὴν 18ην Ἀπριλίου 1822. Β α σ δ ρ α β ε λ λ η σ , ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 137.

⁴ Ἀνω καὶ Κάτω Γραμματικὸν τῆς ἐπαρχίας Ἐορδαίας.

χρησίμευσεν ὁ πατήρ μου διὰ νὰ ὑποδέχεται καὶ περιθάλπῃ τοὺς ἀποφυγόντας τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὸν θάνατον, οὕτω κατόπιν ὁ Ζαφειράκης, ἀφοῦ τραγικὸν θάνατον ἔδωκεν ἐντὸς τοῦ πύργου εἰς βρέφη τινὰ διὰ νὰ μὴν σκούζουν, διὰ τῶν κλαυσμάτων ἡσύχως χωρίς νὰ ἐννοήσουν οἱ τοῦρκοι, ἐξῆλθε καὶ ἔφθασεν εἰς τὸν Ἀγιον Νικόλαον καὶ ἀνταμώθη μὲ τοὺς δπλαρχηγοὺς Καρατάσιον καὶ Γκάτσον οἵτινες τὸν ἐπερίμεναν.

‘Αμα ἀνταμώθη ὁ Ζαφειράκης μὲ τὸν Καρατάσιον καὶ Γκάτσον ἐσηκώθησαν στιγμαίως καὶ ἀπεφάσισαν νὰ μεταβοῦν εἰς τὴν ‘Ελλάδα ἀλλ’ ἐπειδὴ τὸ στένωμα τὸ ἀπέχον ἀπὸ τὴν θέσιν ὅπου ἦτον τὸ Φρανκότες¹ ὥρας 4 ὑποπτεύθησαν μὴν τὸ κατέχουν οἱ κονιάροι (δύθωμανοί) καὶ ἔκριναν εὔλογον νὰ μένουν εἰς τὸ λημέρι (θέσιν)· ὃ μεγαλύτερος υἱὸς τοῦ Καρατάσιον, Γιαννάκης καὶ ὁ Ζαφειράκης μὲ τὰ γυναικόπαιδα, καὶ ἀν δὲν εἶναι φυλαγμένο τὸ Φρανκότες ἀπὸ τοὺς δύθωμανοὺς νὰ ἐπιστρέψουν 3 ἢ 4 στρατιῶται, νὰ δώσουν εἴδησιν εἰς τὸν Ζαφειράκην | νὰ κινήσουν καὶ αὐτοὶ κατόπιν 16 καὶ ἔκει νὰ τοὺς φθάσουν· ἄλλως νὰ πολεμήσουν μὲ τοὺς κονιάρους καὶ ἀργότερα νὰ μεταβοῦν ἀφοῦ πάρουν τὴν εἰρημένην θέσιν· ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν εἰς τὸ διάστημα τῶν 8 ὡρῶν....² καὶ ἐπιστραφεῖς εἰς τὴν θέσιν ἔκεινην κακοκαιρία, διμίχλη, καὶ ἔχασαν τὸν δρόμον τους, περίπου χίλιοι κονιάροι καὶ γκέγκηδες οἱ ὅποιοι εἶχον ἀκούσει τὸν χαλασμὸν τῆς Ναούσσης ἔτρεχαν νὰ προφθάσουν καὶ αὐτοὶ διὰ νὰ λαφυραγωγήσουν, αὐτοὶ ἐπεσαν ὡς συνήθως λέγεται εἰς τὴν θέσιν ὅπου ἐστέκετο ὁ Ζαφειράκης μὲ τὰ γυναικόπαιδα, καὶ μόνον ὁ Ζαφειράκης, Γιαννάκης, ἔνας ψυχογυιός τους καὶ δύο στρατιῶται ἐγλύτωσαν ἀπὸ τοὺς κονιάρους· τὰ γυναικόπαιδα ἡχμαλωτίσθησαν καὶ ἀπήχθησαν εἰς τὸ κιόσκι, ὅπου εἶχε στήση τὴν σκηνὴν του ὁ Λουμπούντ πασιᾶς. ‘Ο Λουμπούντ πασιᾶς ἀφοῦ ἐβεβαιώθη ὅτι οἱ δπλαρχηγοὶ καὶ ὁ Ζαφειράκης ἔφυγαν ἡσύχασεν καὶ θαρραλεώτερα διέταξεν τοὺς δημίους, νὰ σφάξουν τοὺς ἀπὸ 15 ἑτῶν καὶ ἀπάνω, δσους συλλάμβαναν ζῶντας, οἱ τοῦρκοι δημίους εἶχαν γύφτους καὶ ‘Ιουδαίους Θεσσαλονικεῖς· ἦτον ἀνθρωπομακελεῖον ἄντικρου εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ πασιᾶ ἀπὸ τὸν μεγαλύτερον πλάτανον ἔως εἰς τὸ τέλος τοῦ κιοσκίου, κατωφερὲς ὀλίγον τὸ μέρος· ὅταν ἐπαρησίασαν τὴν Ζαφειράκινα, Καρατάσινα καὶ Γκάτσινα ἐνώπιον τοῦ πασιᾶ ἐρωτήθησαν διὰ τὴν ταυτότητά των, ὁ Μάμαντης καὶ ὁ Ἰατρὸς Ἀντωνάκης οἱ ὅποιοι πάντα πλησίον τοῦ πασιᾶ εἶχον τὴν τιμὴν νὰ κάθωνται ἀπεκρίθησαν ὅτι ἀληθῶς ἔκειναι ἥσαν· τότε τὴν Καρατάσινα μόνον ἀπηγχόνισαν ἀπὸ τοὺς μαστοὺς ὡς λέγουν τὰς δὲ | ἄλλας δύο αἰχμαλώτους μαζὶ μὲ τὰ τέκνα των ἐκράτησαν, ἢ 17 κατ³ ἄλλους εἰς τοὺς ἴδιους κονιάρους τὰς ἔχαρησαν οἱ ὅποιοι τὰς ἐπώλη-

¹ Φρανκότες ἢ Φραγκότσι τῆς ἐπαρχίας ‘Εορδαίας· τώρα λέγεται ‘Ερμακιά.

² ‘Ελλείπουν δλίγαι λέξεις. Καὶ ἐδῶ ὁ ἀντιγραφεὺς δὲν κατώρθωσε νὰ ἀναγνώσῃ τὸ χειρόγραφον.

σαν εἰς ἄλλους, δόλο τὸ κιόσκι περίπου στρέμματα 20 μὲ νπὲρ τὰς 10 πλατάνους τόπος τερπνότατος, ἀπ' ὅπου ἡ Θεσσαλονίκη καίτοι ἀπέχουσα ὕψος 14 φαίνεται, εἶχε μετασχηματισθῆ εἰς πανήγυριν κλαυθμῶνος, ἐνθεν ἀνθρωπομακελεῖον, ἐνθεν ἀγοραπώλησις αἰχμαλώτων, γυναικῶν, παίδων, διηρημένων εἰς πωλητὰς διαφόρους, ἔνας ἔχων τὴν μητέρα, ἄλλος τὰ τέκνα, ἔσκονζαν καὶ τσίριζαν τὰ παιδιά διὰ τὰς μάνας των, ἄλλος ἀδύνατον, διότι ἄλλος εἶχεν τοὺς μέν, ἄλλος τοὺς δέ.

"Ἄσ παύσωμεν αὐτὰ διότι τρέμει ἡ χεὶρ καὶ δακρύζουν οἱ ὁφθαλμοὶ ἀν θελήσῃ τις νὰ ἔξακολουθῇ λεπτομερέστερα νὰ τὰ διηγηθῇ.

"Ο Ζαφειράκης τέλος πάντων καὶ ὁ Γιαννάκης ἐπῆραν τὸν δρόμο διὰ νὰ φθάσουν τοὺς δπλαοχηγοὺς ἄλλο ἐπειδὴ δῶς εἴπομεν εἶχε πυκνοτάτην δμίχλην ὁ δρίζων ἐπεριπλανήθησαν καὶ ἔξεπεσαν εἰς τὸν κάμπον καὶ εἶδαν τὸ ἀδύνατον νὰ φθάσουν τοὺς πολλοὺς ἔκριναν εὔλογον νὰ κρυφθοῦν εἰς τὸ βάλτο δλίγας ἡμέρας καὶ κατόπιν ἵσως οἰκονομηθοῦν καὶ γλυτώσουν· πραγματικῶς ἡμέρας 15 δὲν ἔγγωρισθησαν, ἄλλα τί δὲν κατωρθώνει ἡ κυρία πεῖνα, ἡναγκάσθησαν νὰ φανερωθοῦν εἰς ἔνα μυλωνᾶν διὰ νὰ τοὺς δώσῃ ψωμί· ὁ μὲν μυλωνᾶς ψωμὶ τοὺς ἔδωσε ἀλλὰ συγχρόνως ἐπῆγεν εἰς τὸν Σουλιμᾶν Κόντον¹, ἀλβανὸν Καλενιώτην ὅστις ἐπεριφέρετο διὰ τὴν ἡσυχίαν τοῦ τόπου μὲ κάμποσους ἀλβανούς, τότε ὁ μεταβατικὸς αὐτὸς ἀλβανὸς ἐπερίζωσεν | τὸν τόπον καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἥρεν τὸν Ζαφειράκην, Γιαννάκην 18 πρῶτον υἱὸν τοῦ Καρατάσιου καὶ τὸν ψυχογιόν τους εἰς τὴν θέσιν Σοφολιᾶ καὶ πολεμήσαντες ἀπὸ τὸ πρῶτο ἔως τὸ ἐσπέρας ἐφονεύθησαν καὶ Ζαφειράκης καὶ Γιαννάκης καὶ ψυχογιός των, ἡρωϊκὸν θάνατον ἔδωκαν ἀξιον τῆς γενναιότητός των.

"Ἐνθυμήθην κατάλληλον δύστιχον· ὅπου ἥκουσα παρ' ἐνὸς φίλου μου Τζαμαραΐλα Κεφαληναίου :

*Μὴν κάμης φίλον μυλωνᾶν, κονυμπάρο μακελιάρη,
σαμαρᾶ καὶ κτίστη σύντροφο, καὶ οἱ τέσσαρις γαϊδάροι.*

"Ο δὲ Καρατάσιος καὶ Γκάτσος μετὰ 2,300 ἀνδρῶν διέσχισαν τὴν Θεσσαλίαν δλην μὲ ξίφη γυμνὰ καὶ ἐφθασαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἡγωνίσθησαν ἡρωϊκῶς εἰς διαφόρους θέσεις ὑπὲρ τοῦ μεγάλου Ἱεροῦ ἀγῶνος.

"Ἄσ ἐπιστρέψωμεν πάλιν εἰς τὴν τάλαιναν Νάουσσαν· ἀφοῦ ἐντελῶς τὴν κατέστρεψεν ὁ Λουμπούντης πασᾶς, μετ' ὀλίγον κατὰ συμβουλὴν φαίνεται φρονιμωτέρων ἐκήρυξεν ἀμνηστείαν (ράγγη) διὰ νὰ κατοικηθῇ μὲ τὰ σωθέντα λείφανα, τότε ὁ Μάμαντης καὶ τινες τοῦ κόμματός του σωθέντες, ἐπρωτοκαθιδρύθη εἰς Νάουσσαν καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐκαποικήθη καὶ ἀπὸ τὸ χωρίον Δαρζίλοβον, Περισσόρη, "Οσλιανή καὶ Κουτσούφλιανη, τὰ χωρία ταῦτα

¹ Περὶ τοῦ ντερβέναγα Σουλεϊμάν Κόντο βλέπε Βασδραβέλλη, ένθ' ἀνωτ σελ. 122.

ἐκαταστράφησαν διὰ πυρὸς ἀπὸ τοὺς ἰδίους κατοίκους καὶ εἰσῆλθον ἐντὸς τῆς Ναούσσης ὑπὲρ τῆς ἐλευθερώσεώς των. Παύω πλέον νὰ διηγοῦμαι τὰ μετὰ ταῦτα διότι εἰς πολλοὺς ζῶντας εἶναι γνωστὰ πῶς ἔγιναν πάλιν κόμματα, ἀρχηγὸς ἐνὸς μέρους Πέτρος παπᾶ Ἀναστασίου καὶ κατόπιν Χατζῆ Πέτρος | μὲ δὲ τοὺς τοὺς Βουλγάρους¹ ὅπαδοὺς Δαρζιλοβίτας καὶ Περισιούτας 19 ἀπ’ τ’ ἄλλο μέρος δὲ Μάμαντης μὲ τοὺς παλαιοὺς Ναουσσαίους τοὺς γλυτωμένους ἀπὸ τὸν Λουμποὺτ πασᾶ, διεπληκτίζοντο καθημερινῶς καὶ ἔδιδον τροφὴν εἰς τὸν λαὸν ἐνοχλούμενοι οἱ ἄνθρωποι χάσκοντες αὐτούς.

Ο Μάμαντης διὰ νὰ δεῖξῃ πρὸς τὴν ὁδωμανικὴν ἀρχὴν ἀφοσίωσιν καὶ τελείαν πίστιν, συνέταξεν ἀναφορὰν ἐκ μέρους τῆς κοινότητος ἐπὶ βοϊβόδα τοῦ ντελῆ Ἰμπραΐμ καὶ ἔξήτησεν 100 οἰκογενείας ὁδωμανικὰς² νὰ κατοικήσουν εἰς Νάουσσαν δῆθεν πρὸς φύλαξιν καὶ οὕτω ὅταν προικισθοῦν οὗτως αἱ οἰκογένειαι μὲ κτήματα τῶν ἐξ διλοκλήρου ἀφανισθέντων Ναουσσαίων, οὕτω ἔξεδόθη φερμάνι ἥλθαν τὰ περικαθάρματα τοῦ Σαρίγκιολη κονιάροι φύρδην μύγδην τοὺς ἔδωσεν δὲ Μάμαντης τὴν καλυτέραν συνοικίαν, τοὺς ἐμοίρασεν κτήματα δπως αὐτὸς ἦθελεν, τοὺς ἔκαμεν ἀλλαγὴ κατόπιν τὰ δνόμασεν Καρσιλίκη (ἀντίκρυσμα) καὶ μετά τινα καιρὸν ἐπὶ τατὰρ Σουλεϊμὰν βοϊβόδα ἔκτισαν καὶ τσαμίον οἱ τοῦροι καὶ ἔτρεξεν δὲ Μάμαντης μετὰ μεγάλης χαρᾶς ἐφιλοδώρησεν εἰς τὰ θεμέλια τοῦ τεμένους εἰς τὴν θέσιν μάλιστα τοῦ ‘Αγίου Δημητρίου τὴν ποτὲ περίφημον ἐκκλησίαν.

ΙΩΑΝ. Κ. ΒΑΣΔΡΑΒΕΛΛΗΣ

¹ Οἱ βουλγαρόφωνοι αὐτοὶ ἀπερροφήθησαν ἐντὸς ὀλίγων ἔτῶν ἀπὸ τοὺς ἐντοπίους Ναουσσαίους καὶ τοὺς ἄλλους φυγάδας, οἵτινες ἀμνηστευόμενοι ἐπέστρεψαν εἰς τὴν πατρίδα των.

² Διὰ τὸν ἐπιχειρηθέντα ἐκμουσουλμανισμὸν τῆς Ναούσης βλέπε ‘Ι. Βασδραβελλή, ‘Ιστορικά Λαχεῖα Μακεδονίας Α’, Αρχείον Θεσσαλονίκης, σελ. 521, 522.